

University of Tehran Press

The Direct Rebound Effect of Improving the Efficiency of Passenger Cars on Gasoline Consumption in Iran

Ali Asghar Salem¹, Siab Mamipour², Masoumeh Azizkhani³

Department of Economics, Faculty of Economics, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran, Salem@atu.ac.ir

Department of Energy and Resource Economics, Faculty of Economics, Kharazmi University, Tehran, Iran, S.mamipour@khu.ac.ir

Department of Energy Economics, Faculty of Economics, Kharazmi University, Tehran, Iran, Masoumeh.azizkhani1986@gmail.com

---

Article Info

ABSTRACT

Article type:

Research Article

Article history:

Received 9 August 2022

Received in revised form 25

February 2023

Accepted 26 February 2023

Published online 4 March 2023

Keywords:

Almost Ideal Demand System, Direct Rebound Effect, Energy Consumption, Gasoline Consumption Efficiency, Transportation

JEL Classification:

K32, C32, H20, D61

In addition to intensified nonoptimal consumption, the accelerated rise of fuel consumption in the transportation sector is also followed by other hazards in domains such as the environment and national energy security and supply. Therefore, policymakers are particularly interested in improving the productivity of energy consumption with the intention of fuel saving. Such an approach, however, is faced with the rebounded effect in reality, and its positive impacts on reducing energy consumption are counteracted to a large extent.

Aiming to estimate the direct rebound effect of improving gasoline consumption efficiency among urban households in four classes of consumption (less than 60 L, 60 to 80 L, 80 to 120 L, and more than 120 L) from 2017 to 2020, the present study applies the almost ideal demand system (AIDS) model and the seemingly unrelated regression (SUR) method.

The results indicate that the direct rebound effect of improving gasoline consumption efficiency in four classes of consumption, i.e., less than 60 L, 60 to 80 L, 80 to 120 L, and more than 120 L is 0.73, 0.94, 0.63, and 0.47, respectively. These findings imply that the higher the non-rationed gasoline consumption, the more the saving. In fact, the gasoline pricing mechanism, which has been subject to ongoing criticism, is a significant factor in the extent of the rebound effect, and further amendments are required in this regard.

ش The Author(s).

Publisher: University of Tehran Press.

DOI: <http://doi.org/10.22059/JTE.2023.351978.1008757>

اثر بازگشتی مستقیم بهبود کارایی خودروهای سواری بر مصرف بنزین در ایران

علی اصغر سالم^۱ ID، سیاب ممی پور^۲ ID، معصومه عزیزخانی^۳ ID

۱. اقتصاد نظری، دانشکده اقتصاد، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران، Salem@atu.ac.ir

۲. اقتصاد انرژی و منابع، دانشکده اقتصاد، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران،

S.mamipoor@khu.ac.ir

۳. اقتصاد انرژی، دانشکده اقتصاد، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران

Masoumeh.azizkhani1986@gmail.com

اطلاعات مقاله

چکیده

نوع مقاله:

علمی پژوهشی

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۹/۱۲

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۱/۱۱/۲۶

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۱۲/۰۸

تاریخ انتشار: ۱۴۰۱/۱۲/۲۵

کلیدواژه‌ها:

اثر بازگشتی مستقیم،
حمل و نقل، سیستم تقاضای
تقریباً ایده‌آل، کارایی
مصرف بنزین، مصرف انرژی

طبقه‌بندی JEL:

K32, C32, H20, D61

رشد شتابان مصرف سوخت در بخش حمل و نقل، افزون بر تشدید مصرف غیربهبوده، مخاطرات دیگری در حوزه‌های محیط زیست، تأمین و امنیت انرژی ملی به دنبال دارد. از این رو، بهبود بهره‌وری در مصرف انرژی، با هدف صرفه‌جویی در مصرف سوخت، مورد توجه سیاست‌گذاران می‌باشد، اما در حقیقت، چنین رویکردی، با بروز پدیده اثر بازگشتی روبرو شده و تا حدود زیادی از میزان اثرات مثبت آن در جهت تقلیل مصرف انرژی، خنثی می‌شود. در این مطالعه با هدف برآورد اثر بازگشتی مستقیم بهبود کارایی مصرف بنزین خانوارهای شهری به تفکیک چهار طبقه مصرفی (کمتر از ۶۰ لیتر، ۶۰ تا ۸۰ لیتر، ۸۰ تا ۱۲۰ لیتر و بیش از ۱۲۰ لیتر)، طی سال‌های ۱۳۹۹-۱۳۹۶، از مدل سیستم تقاضای تقریباً ایده‌آل و روش رگرسیون به ظاهر نامرتب، استفاده شده است.

نتایج نشان می‌دهد که اثر بازگشتی مستقیم بهبود کارایی مصرف بنزین به تفکیک چهار طبقه مصرفی کمتر از ۶۰ لیتر، ۶۰ تا ۸۰ لیتر، ۸۰ تا ۱۲۰ لیتر و بیش از ۱۲۰ لیتر به ترتیب برابر با ۰/۷۳، ۰/۹۴، ۰/۶۳ و ۰/۴۷ می‌باشد.

چنین یافته‌هایی نشان می‌دهد که به موازات افزایش مصرف غیرسه‌میه‌ای بنزین، صرفه‌جویی بیشتری تحقق می‌یابد. در حقیقت مکانیزم قیمت‌گذاری بنزین که همواره مورد انتقاد قرار گرفته، عاملی مهم در میزان اثر بازگشتی است و اصلاحات بیشتری در این زمینه لازم می‌باشد.

ص نویسندگان.

ناشر: مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران.

DOI: <http://doi.org/10.22059/JTE.2023.351978.1008757>

۱- مقدمه

بخش انرژی از اهمیت بالایی در پیکره اقتصادی کشور برخوردار بوده و اصلاح الگوی مصرف انرژی به واسطه بهبود کارایی و حذف ناکارآمدی، از عمده‌ترین مسائل پیش روی سیاست‌گذاران می‌باشد. یکی از انتقادهای همیشگی در خصوص روند فراینده مصرف انرژی، تخصیص حجم وسیع یارانه و تعیین بهای پایین به صورت تصنعی است. طبق گزارش آژانس بین‌المللی انرژی (۲۰۲۱)، ایران با پرداخت بیش از ۴۱۰ میلیارد دلار یارانه تجمعی طی بازه زمانی ده‌ساله (۲۰۱۰-۲۰۲۰)، در رده نخست جهان قرار گرفته است. چنین عملکردی علاوه بر عدم مصرف بهینه انرژی، سبب ایجاد مشکلات گوناگون دیگری از قبیل تشدید آلودگی شده است که با مصرف حدود ۱۲ اگزا ژول انرژی^۱ و انتشار ۷۴۵ میلیون تن کربن^۲ در سال ۲۰۲۰، رتبه ششم انتشار دهنده آلاینده در سطح بین‌الملل، را به خود اختصاص داده است.

با توجه به تشدید نگرانی‌های جهانی در مورد مصرف بالای انرژی و همچنین درخواست برای کاهش CO₂، حفاظت از انرژی، به یکی از مسائل اصلی برای توسعه پایدار تبدیل شده است (لی و لین^۳، ۲۰۱۷) که به‌طور عمده چهار بخش حمل‌ونقل، صنعت، تجارت و مصرف خانگی؛ پیشتاز این مقوله هستند (لی و همکاران^۴، ۲۰۱۸). حدود یک پنجم مصرف انرژی و یک چهارم انتشار گازهای گلخانه‌ای در سطح جهان، مربوط به بخش حمل‌ونقل می‌باشد (استرن و همکاران^۵، ۲۰۱۶). بر مبنای ترازنامه انرژی سال ۱۳۹۸، سهم بخش حمل‌ونقل از کل مصرف نهایی فرآورده‌های نفتی بیش از ۶۰ درصد بوده، که ۹۹/۷ درصد آن بنزین می‌باشد. این بخش با انتشار ۶۴/۲۹ درصد گازهای آلاینده و گلخانه‌ای، بیشترین حجم آلودگی را نیز به خود اختصاص داده است. این داده‌ها نشان می‌دهد که بخش حمل‌ونقل به‌عنوان یکی از بخش‌های مصرف نهایی، انرژی زیادی مصرف کرده و با شتاب شهرنشینی و بهبود کیفیت زندگی توده مردم، سهم بیشتری را به

1. Statista.com
2. Globalcarbonatlas.org
3. Li & Lin.
4. Li et al.
5. Steren, et al.

خود اختصاص خواهد داد. (هی و همکاران^۱، ۲۰۰۵). بنزین به عنوان سوخت اصلی این بخش شناخته می‌شود؛ بنابراین مسائل مربوط به بنزین و درک رفتارهای مصرفی خانوار همواره از اهمیت فراوانی برای اخذ تصمیمات آگاهانه در مسیر بهینه‌سازی و توسعه کارایی برخوردار بوده است.

در طی سال‌های پس از انقلاب، طیف گسترده‌ای از راهکارهای مختلف برای ترغیب به صرفه‌جویی و کاهش تبعات زیان‌آور بنزین پیشنهاد شده است. در سال ۱۳۸۹، به منظور صرفه‌جویی در مصرف بنزین خودروهای سواری، سیاست سهمیه‌بندی و استفاده از کارت سوخت اجرا شده و در حقیقت این اولین استاندارد اجباری برای مصرف سوخت می‌باشد. یک سال پس از به کار بستن آن، میانگین مصرف سوخت به میزان چشمگیری کاهش یافته است. در طی سال‌های بعدی، این سیاست برای مدتی لغو و دوباره در آبان‌ماه سال ۱۳۹۸ از نو اجرایی شده است. اقدامات صورت پذیرفته، بیان می‌کند دولت، بهبود بهره‌وری انرژی را به عنوان روش اولیه برای حفاظت از انرژی در بخش حمل‌ونقل اتخاذ کرده است. چنین رویکردی به عنوان یک راه مقرون‌به‌صرفه برای کاهش مصرف انرژی و انتشار دی‌اکسید کربن، افزایش عرضه و امنیت انرژی شناخته شده است (انگ و همکاران^۲، ۲۰۱۰).

بدون شک، سیاست‌ها و اقدامات اعمال شده در مسیر بهره‌وری انرژی بخش حمل‌ونقل، اثرات مثبتی بر مصرف سوخت داشته است؛ با این حال براساس آماری که اعلام شده، میزان مصرف و به دنبال آن انتشار گازهای گلخانه‌ای همچنان روندی صعودی داشته است. در حقیقت، پس از بهبود بهره‌وری انرژی، به دلیل کاهش هزینه سوخت، تمایل به رانندگی و افزایش مسافرت با وسایل نقلیه شخصی، کارایی امور صورت پذیرفته را تقلیل می‌دهد (سورل و دیمیتروپولوس^۳، ۲۰۰۸)؛ (مشیری و علیو^۴، ۲۰۱۷). چنین پیامد ناخواسته ناشی از بهبود بهره‌وری، اثر بازگشتی^۵ نامیده می‌شود. اثر بازگشتی اصطلاحی

1. He et al.
2. Ang et al.
3. Sorrell & Dimitropoulos
4. Moshiri & Aliyev
5. Rebound Effect

برای توصیف مکانیسم‌هایی است که به دلیل بهبود کارایی با ایجاد هزینه کم‌تر در «خدمات انرژی» سبب تغییر رفتار مصرف‌کننده، چه در سطح فردی و چه در سطح جمعی شده و منجر به استفاده طولانی‌تر از خدمات انرژی و افزایش تعداد مصرف‌کنندگان می‌شود. اگرچه میزان اثر بازگشتی هر انرژی در گروه‌های مختلف اجتماعی و در طول زمان متفاوت است، ولی نادیده گرفتن آن نشان می‌دهد که راندمان سیاست‌های اجرایی بیش از حد برآورد شده است. اندازه اثر بازگشتی به عنوان یک معیار کمی برای ارزیابی اثربخشی سیاست‌های بهره‌وری انرژی، از اهمیت والایی برخوردار بوده و برای تصمیم‌گیری‌های بهتر آتی، ضرورت دارد اقدامات صورت پذیرفته در مسیر کاهش مصرف سوخت، با در نظر گرفتن اثر بازگشتی مورد سنجش و قیاس قرار بگیرد.

با توجه به محدود بودن مطالعات صورت گرفته در زمینه، اثر بازگشتی بنزین در ایران، به نظر می‌رسد بررسی این موضوع در سطح خانوار به تفکیک میزان مصرف ماهانه بنزین، می‌تواند برای ارزیابی دقیق‌تر اثر بازگشتی مؤثر باشد و توصیه‌های مفیدی در این زمینه پیشنهاد کند؛ بدین منظور به منظور دستیابی به اهداف پژوهش، داده‌های مربوط به مخارج ۷۸۲۵۵ خانوار در بازه زمانی ۱۳۹۹-۱۳۹۶ مورد بررسی قرار گرفته است. بر مبنای هزینه‌های بنزین حاصل شده از بودجه خانوار، با چشم‌پوشی از خانوارهایی که مخارج بنزین آن‌ها صفر می‌باشد، از ۴۷۰۷۴ خانوار مصرف‌کننده بنزین، ۵۱ درصد (۲۴۰۹۳ خانوار) در محدوده سهمیه ماهانه، ۱۸ درصد در گروه مصرفی ۶۰ الی ۸۰ لیتر (۸۴۸۸ خانوار)، ۱۸ درصد در گروه مصرفی ۸۰ الی ۱۲۰ لیتر (۸۵۵۰ خانوار) و در نهایت ۱۳ درصد (۵۹۴۳ خانوار) بیش از ۱۲۰ لیتر بنزین مصرف می‌کنند. اگرچه اثر بازگشتی یک پدیده فردی بوده و اندازه آن در هر خانوار متفاوت می‌باشد؛ اما همواره رفتار اکثریت، ملاک مناسبی در تصمیم‌گیری و تعیین خط‌مشی‌های آتی به‌شمار می‌رود. برآورد اثر بازگشتی به تفکیک طبقات مختلف مصرفی بنزین، با تعیین میزان اثرگذاری سیاست‌های اجرایی و بهره‌وری در هر گروه، تمرکز و توجه را به رفتار مصرفی آحاد جامعه جلب و از این رهنمون می‌توان در جهت اصلاح و اخذ تدابیر ارزشمند استفاده کرد، بنابراین در

مطالعه حاضر، رفتار مصرفی بنزین در میان خانوار در چهار طبقه مصرفی مذکور با استفاده از مدل سیستم تقاضای تقریباً ایده‌آل و روش رگرسیون به ظاهر نامرتب سنجیده می‌شود. مقاله حاضر، در پنج بخش کلی ارائه شده است. پس از مقدمه، در بخش دوم، مبانی نظری ارائه شده و در بخش سوم، پیشینه تجربی داخلی و خارجی بیان می‌شود. در بخش چهارم، روش پژوهش، تشریح و در بخش پنجم نیز به برآورد مدل‌های پژوهش اختصاص پرداخته می‌شود. در پایان، نتیجه‌گیری و توصیه‌های سیاستی ارائه می‌شود.

۲- مبانی نظری

مبحث اثر بازگشتی که به بررسی رابطه میان بهبود بهره‌وری و مصرف انرژی می‌پردازد، نخستین بار توسط ویلیام استنلی جونز^۱ در سال ۱۸۶۵، مطرح و با مطالعات بروکز^۲ (۱۹۷۹) و (۱۹۹۲) دوره مطالعات مدرن آن آغاز شده است. در طول سالیان، اثر بازگشتی توسط اقتصاددان حوزه انرژی پذیرفته شده و مجادله اصلی برای شناسایی منابع و اندازه آن مطرح است (گرینینگ و همکاران^۳، ۲۰۰۰). عدم توافق در خصوص مقدار و اهمیت اثر بازگشتی تا حدودی ناشی از فقدان وضوح تعاریف و مسائل اساسی مربوطه می‌باشد. مطالعاتی همچون برخوت و همکاران^۴ (۲۰۰۰)، سورل و دیمیتروپولوس (۲۰۰۸)، گیلگیام و همکاران^۵ (۲۰۱۳)، ژو و همکاران (۲۰۱۸)، سه نوع اثر بازگشتی را شناسایی کرده‌اند: اثر بازگشت مستقیم، اثر بازگشت غیرمستقیم و اثرات گسترده اقتصادی.

اثر بازگشت مستقیم معمولاً به‌عنوان افزایش استفاده از یک محصول انرژی بر ناشی از کاهش هزینه، تعریف می‌شود (استرن و همکاران^۶، ۲۰۱۶؛ دیمیتروپولوس و همکاران^۷، ۲۰۱۸). اثر بازگشت غیرمستقیم عبارت است از افزایش تقاضا برای استفاده از سایر محصولات به دنبال افزایش بهره‌وری و درآمد قابل تصرف (فریر^۸، ۲۰۱۱)؛ که به چنین

1. Jevons.
2. Brookes.
3. Greening et al.
4. Berkhout et al.
5. Gillingham et al.
6. Steren et al.
7. Dimitropoulos et al.
8. Freire.

افزایش قدرت خرید ناشی از کاهش قیمت مؤثر انرژی، اثر درآمد گفته می‌شود (گوش و بلکهورس^۱، ۲۰۱۴)؛ در نهایت، اثر بازگشتی منجر به تغییر در بازده انرژی می‌شود که اثرات ساختاری در اقتصاد کلان ایجاد می‌کند (ژو و همکاران، ۲۰۱۸، لو و همکاران^۲، ۲۰۱۷).

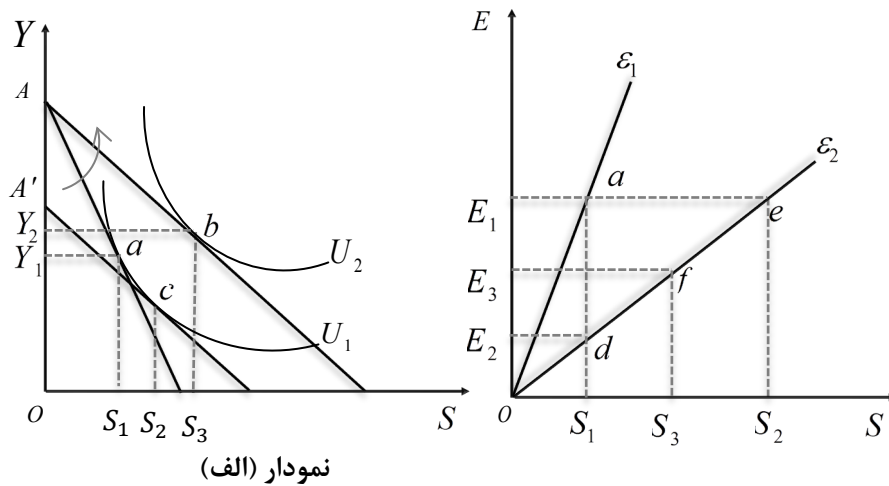
اثر بازگشت برای خانواده‌ها معمولاً به اثرات مستقیم و غیرمستقیم تقسیم می‌شود (گوش و بلکهورس، ۲۰۱۴). در این راستا، مجموعه نمودارهای (۱)، اثر بازگشتی ناشی از بهبود کارایی انرژی را نمایش می‌دهد. در نمودار (۱-الف) نقطه a تخصیص بهینه اولیه با قیمت‌ها، درآمد و مطلوبیت اولیه U_1 مفروض را نشان می‌دهد. با بهبود کارایی انرژی و در نتیجه کاهش هزینه سوخت، مصرف‌کننده استفاده از بنزین را از S_1 به S_2 افزایش می‌دهد که نقطه بهینه جدید حاصل از چرخش خط بودجه در جهت عکس حرکت عقربه‌های ساعت از یک نقطه ثابت روی محور عمودی و یک منحنی بی‌تفاوتی جدید (U_2) به دست می‌آید. کل تغییرات در استفاده از خدمات انرژی (S_1S_2) به دو بخش اثر جانشینی (S_1S_3) و اثر درآمدی (S_3S_2) تقسیم می‌شود. همچنین اثر بازگشتی غیرمستقیم با بهبود کارایی به دلیل اثرات مستقیم، مصرف انرژی از S_1 به S_2 و مصرف سایر کالاها و خدمات (Y) نیز از Y_1 به Y_2 افزایش می‌یابد. در نمودار (۱-ب)، بهبود کارایی انرژی، منحنی کارایی خودرو (E_1) را در جهت حرکت عقربه‌های ساعت (E_2) می‌چرخاند و نشان می‌دهد مصرف بنزین کمتر (E_1E_2) برای پیمودن همان مسافت قبلی (S_1) لازم است (نقطه d). اثر بازگشتی با نقاط e و f نشان داده شده است و مصرف‌کننده تمام (نقطه e) یا بخشی (نقطه f) از ذخیره انرژی حاصل از بهبود کارایی را دوباره تصرف می‌کند.

در نمودار (۱-ج)، افزایش کارایی خودرو موجب جابجایی منحنی تقاضای بنزین به سمت چپ، یعنی جابجایی $D(S_1)$ به $D(E_2, S_1)$ و حرکت از نقطه a به نقطه d خواهد شد، که موجب ذخیره بنزین به میزان (E_1E_2)، با همان میزان مسافت پیموده شده قبلی (S_1) می‌شود. اثر بازگشتی مستقیم کامل ($RE=1$) زمانی رخ می‌دهد که منحنی تقاضا دوباره به

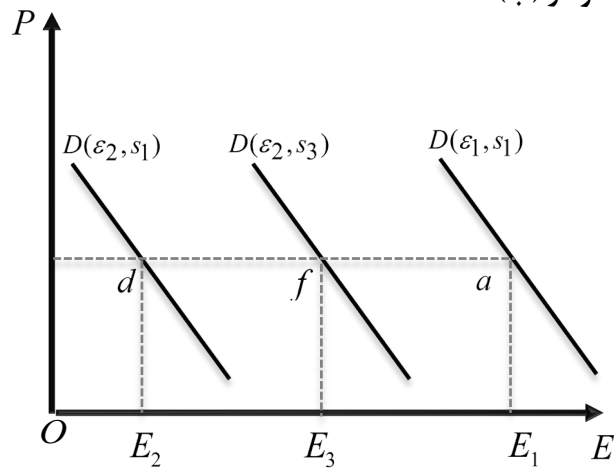
1. Ghosh & Blackhurst.

2. Lu et al.

مکان اولیه خود یعنی $D(\varepsilon_1, S_1)$ (نقطه a) بازگردد و اثر بازگشتی مستقیم جزئی $D(\varepsilon_2, S_3)$ ، زمانی اتفاق می افتد که منحنی تقاضا به مکانی بین نقاط a و d مثل $D(\varepsilon_2, S_3)$ (نقطه f) برگشت کند.

نمودار (ب)

نمودار ۱. اثر بازگشتی مستقیم و غیر مستقیم ناشی از بهبود کارایی بنزین

سورل و دیمیتروپولوس (۲۰۰۸)، اثر بازگشتی را با استفاده از کشش خود قیمتی تقاضا^۱ محاسبه کرده‌اند:

$$\varepsilon = \frac{S}{E} \quad (۱)$$

$$\varepsilon = \frac{P_E}{P_S} \quad (۲)$$

در معادله (۱)، کارایی به شکل واحدهای خدمات انرژی (S) تولیدی به ازای هر واحد انرژی به کار می‌رود و افزایش خدمات انرژی دریافتی بیانگر بهبود کارایی انرژی می‌باشد. در معادله (۲)، کارایی به صورت نسبت قیمت هر واحد انرژی به قیمت یا هزینه تمام شده هر واحد خدمات انرژی اندازه‌گیری می‌شود که به تناسب بهبود کارایی، هزینه تمام شده هر واحد انرژی کاهش می‌یابد. همچنین میزان اثر بازگشتی مستقیم از طریق کشش خدمات انرژی نسبت به کارایی انرژی به دست می‌آید:

$$\eta_\varepsilon = \left(\frac{\partial S}{\partial \varepsilon}\right) \left(\frac{\varepsilon}{S}\right) \quad (۳)$$

اگر از معادله (۱) نسبت به کارایی انرژی (E) دیفرانسیل‌گیری شود:

$$\eta_\varepsilon(S) = \left(\frac{\partial E}{\partial \varepsilon}\right) \left(\frac{\varepsilon}{E}\right) + 1 = \eta_\varepsilon(E) + 1 \quad (۴)$$

در معادله فوق $\eta_\varepsilon(E)$ کشش تقاضای انرژی نسبت به کارایی انرژی می‌باشد؛ لذا اگر $\eta_\varepsilon(S) = 0$ شود $\eta_\varepsilon(E) = -1$ اثر بازگشتی صفر باشد؛ در حقیقت با بهبود کارایی به میزان یک درصد، مصرف انرژی نیز به همان اندازه کاهش یافته است. ولی اگر $0 < \eta_\varepsilon(S) < 1$ باشد اثر بازگشتی به میزان $-1 < \eta_\varepsilon(E) < 0$ وجود دارد و در آخر اگر $1 \leq \eta_\varepsilon(S)$ حاصل شود، اثر بازگشتی بسیار شدید و به صورت $0 \leq \eta_\varepsilon(E)$ می‌باشد.

برای ایجاد ارتباط میان اثر بازگشتی $\eta_\varepsilon(S)$ و کشش خود قیمتی تقاضای خدمات

انرژی $\eta_{P_E}(S)$ با به کارگیری از معادلات (۱) و (۲)، معادله ذیل حاصل می‌شود:

$$\frac{\partial E}{\partial \varepsilon} = \frac{\partial}{\partial \varepsilon} \left(\frac{S}{\varepsilon}\right) = \left[\frac{1}{\varepsilon} \left(\frac{\partial S}{\partial \varepsilon}\right) - \frac{S}{\varepsilon^2}\right] = \left[\frac{1}{\varepsilon} \left(\frac{\partial S}{\partial P_S} \frac{\partial P_S}{\partial \varepsilon}\right) - \frac{E}{\varepsilon}\right] = \frac{1}{\varepsilon} \left[\left(\frac{\partial S}{\partial P_S} \left(\frac{-P_E}{\varepsilon^2}\right)\right) - E\right] \quad (۵)$$

چنانچه:

1. Own-Price Elasticity of Demand.

$$(E) = \frac{\partial E}{\partial \varepsilon} \left(\frac{\varepsilon}{E} \right) = \frac{1}{E} \left[\frac{\partial S}{\partial P_S} \left(\frac{-P_S}{\varepsilon} \right) - E \right] = \left[\frac{\partial S}{\partial P_S} \left(\frac{-P_S}{S} \right) - 1 \right] = -\eta_{P_S}(S) - 1 \quad (۶)$$

در معادله (۶) $\eta_{P_S}(S)$ کشش تقاضای خدمات انرژی نسبت به قیمت آن می‌باشد. بر اساس معادلات (۱)، (۲)، (۳)، (۴)، (۶) و کشش تقاضای انرژی $\eta_{P_E}(E)$ معادله (۷) حاصل می‌شود:

$$\eta_{\varepsilon}(S) = \frac{\partial S}{\partial \varepsilon} \left(\frac{\varepsilon}{S} \right) = -\eta_{\varepsilon}(E) + 1 = -\eta_{P_S}(S) = -\eta_{P_E}(E) \quad (۷)$$

به عبارتی اثر بازگشتی همان منفی کشش خود قیمتی تقاضای انرژی است.

۲-۱- مدل سیستم تقاضای تقریباً ایده‌آل^۱

مدل اصلی به کار گرفته شده در مطالعه حاضر سیستم تقاضای تقریباً ایده‌آل می‌باشد که توسط دیتون و مولبایر^۲ در سال ۱۹۸۰ ارائه شده است. این مدل از فرم تبعی خاصی برای تابع مطلوبیت پیروی نکرده و ترجیحات مصرف کننده در قالب توابع لگاریتمی تعمیم یافته و مستقل از قیمت تعیین می‌شوند؛ بنابراین سیستم معادلات حاصل شده از این توابع در فرم کلی خود و با توجه به شاخص قیمت واقعی، مدلی غیر خطی می‌باشد و بنا به ضرورت و نیاز به حجم وسیعی از مشاهدات برای برآورد آن، خطی کردن این مدل متداول است. این مدل، با نظریه مصرف کننده و ترجیحات سازگاری داشته و از گروه خاصی از ترجیحات^۳ (PIGLOG) پیروی می‌کند و فرم نهایی تابع تقاضای AIDS به صورت ذیل می‌باشد:

$$w_i = a_i + \sum_{j=1}^n \gamma_{ij} \log p_j + \beta_i \log \{X/p\} \quad (۸)$$

در معادله فوق P شاخص قیمت بوده و عبارت است از:

$$\log \{a(p)\} = a_0 + \sum_{k=1}^n a_k \log p_k + \frac{1}{2} \sum_{k=1}^n \sum_{j=1}^n \gamma_{kj} \log p_k \log p_j \quad (۹)$$

1 Almost ideal demand system model

2. Deaton & Muellbauer.

3. Price Independent Generalized Logarithmic (PIGLOG)

با توجه به غیرخطی بودن معادله (۹)، به پیشنهاد دیتون و مولبایر از شاخص قیمت استون (۱۹۵۳) استفاده شده و مدل تقریب خطی سیستم تقاضای ایده آل به دست آمده است:

$$w_i = a_i + \alpha_i (\log X - \log \sum_i W_i \log P_i) + \sum_j \beta_{ij} \log p_j \quad (10)$$

همچنین سازگاری معادله فوق با نظریه مصرف کننده، منوط به رعایت سه قید ذیل توسط پارامترهای مدل می باشد:

$$\begin{aligned} \sum_i \beta_{ij} &= 0 & \sum_i \alpha_i &= 1 & \sum_i \gamma_{ij} &= 0 & \text{قید تجمیع}^1 \\ \sum_j \gamma_{ij} &= 0 & & & & & \text{قید همگنی}^2 \\ \gamma_{ij} &= \gamma_{ji} & & & & & \text{قید تقارن}^3 \end{aligned}$$

قیود اشاره شده مربوط به فرض عقلانیت در نظریه تقاضای مصرف کننده است. قید تجمیع به معنای یک شدن مجموع سهم مخارج؛ قید همگنی با ملغی کردن توهم پولی، بیان می کند اگر تابع تقاضا، قیمت ها و میزان درآمد برای اقلام تقاضا شده به یک نسبت تغییر کنند، میزان کالای تقاضا شده بدون تغییر می ماند و در نهایت قید تقارن عنوان می نماید با تغییر نسبی در مصرف یک کالا به دلیل تغییر در قیمت کالاهای دیگر (پس از جبران تغییر در درآمد حقیقی)، بایستی همگام با تغییر قیمت کالای اول، برابر تغییر متناسب در تقاضای کالاهای دیگر باشد، که در اصطلاح به این نوع تقارن بر اثر جانشینی تغییر قیمت کالاهای تقارن اسلاتسکی^۴ نامیده می شود.

کشش های قیمتی و درآمدی از مهم ترین ابزار جهت شناخت ترجیحات مصرف کنندگان و مورد استفاده دولت مردان برای اخذ تصمیمات اقتصادی است. در مدل سیستم تقاضای ایده آل، سهم گروه هر کالایی از بودجه خانوار، متغیر وابسته بوده و ملزم به محاسبه کشش می باشد؛ فرمول کشش های قیمتی (مارشالی و هیکسی)، درآمدی و تقاطعی به ترتیب عبارت است از:

1. Adding-Up Restriction
2. Homogeneity Restriction
3. Symmetry Restriction
4. Symmetry Slutsky

$$e_{ii} = -1 + \frac{Y_{ii}}{W_i} - \beta_i \quad (11)$$

$$\hat{e}_{ii} = -1 + \left(\frac{Y_{ii}}{W_i} - w_i\right) \quad (12)$$

$$e_{ix} = 1 + \frac{\beta_i}{W_i} \quad (13)$$

$$e_{ij} = \frac{Y_{ij}}{W_i} - W_j \quad (14)$$

به منظور دستیابی به اهداف این مطالعه، فرض شده است که تابع مطلوبیت برای خانوارها وجود دارد و این تابع مطلوبیت، از نظریه تقاضا پیروی می کند؛ فرآیند تصمیم گیری در خانوارها، مقوله ای مبهم است و افزون بر عوامل اقتصادی، موارد بی شمار دیگری در آن نقش دارند؛ بنابراین متغیرهای جمعیت شناسی شامل اندازه خانوار، جنسیت، سن، وضعیت تأهل، داشتن شغل، تحصیلات و مالکیت مسکن سرپرست خانوار در مدل اضافه می شود. با توجه به طبقه بندی انجام گرفته بر مبنای میزان مصرف ماهانه بنزین توسط خانوار، متغیر دامی، نیز تعریف و در معادله نهایی اضافه می شود:

$$w_i = a_i + \sum_{j=1}^n \gamma_{ij} \log p_j + \beta_i \log \{X/p\} + \sum_{k=1}^m \partial_{ik} h_k + \sum_{g=1}^r \mu_{ig} DUM_g + \sum_{j=1}^n \sum_{g=1}^r \theta_{ijg} \log p_j DUM_g + \sum_{g=1}^r \lambda_{ig} \log \{X/p\} DUM_g + \varepsilon_i \quad (15)$$

در این معادله W بیانگر سهم نه گروه کالایی (خوراکی؛ پوشاک و کفش؛ مسکن، آب، فاضلاب، سوخت، روشنایی؛ بهداشت و درمان؛ بنزین؛ حمل و نقل به غیر از بنزین؛ خدمات فرهنگی و تفریحات؛ غذاهای آماده، هتل و رستوران؛ سایر کالاها و خدمات) است. a_i ، γ_{ij} ، β_i ، ∂_{ik} ، μ_{ig} ، θ_{ijg} ، λ_{ig} پارامترهای مدل بوده و P_j قیمت کالا، X/p مخارج واقعی با استفاده از شاخص استون، P شاخص قیمت استون و h_k شاخص مربوط به ویژگی های جمعیت شناختی خانوارها ($k=1,2,3,4,5,6,7$) و شامل اندازه خانوار، مالک مسکن، جنسیت، سن، تحصیلات، صاحب درآمد و متأهل بودن سرپرست خانوار می باشد. DUM_g نشان دهنده متغیرهای دامی است که ($g=1,2,3$) و برای طبقه بندی بنزین در سه طبقه ۶۰ تا ۸۰ لیتر (DUM_1)، ۸۰ تا ۱۲۰ لیتر (DUM_2) و در نهایت بیش از ۱۲۰ لیتر مصرف ماهانه (DUM_3)، به مدل اضافه شده است.

۳- مروری بر مطالعات تجربی

در فرآیند توسعه اقتصادی و شهرنشینی، اثر بازگشت انرژی به مانعی برای تحقق اهداف مورد انتظار سیاست‌های صرفه‌جویی، تبدیل شده و مورد توجه تعداد زیادی از اقتصاددانان به خصوص بخش انرژی و محیط‌زیست قرار گرفته است. مطالعات عدیده‌ای به این پدیده پرداخته و دامنه آن به موازات رشد اقتصادی و افزایش فعالیت‌ها، با سرعت در حال گسترش می‌باشد. به‌طور کلی سه نوع اثر بازگشت (مستقیم، غیرمستقیم و گسترده اقتصادی) با به‌کارگیری از دو نوع داده (داده‌های کلی، بودجه خانوار) در حیطه‌های مختلف انرژی در سطح خرد و کلان مورد بررسی قرار گرفته است.

در مورد روش‌های تحقیق، با توجه به حوزه کاربردی، طیف گسترده‌ای از ابزارهای تحلیلی برای ارزیابی اثرات بازگشتی به کار گرفته شده‌اند (ژانگ و همکاران^۱، ۲۰۱۷). در مطالعاتی چون بروبرگ و همکاران^۲ (۲۰۱۵) و یو و کریدنتس^۳ (۲۰۱۵) که به بررسی اثر بازگشت انرژی در بخش صنعت پرداخته شده از روش تعادل عمومی محاسباتی^۴ (CGE)، استفاده شده است؛ این روش دارای محاسبات پیچیده و الزامات دقیق در کیفیت داده‌ها بوده و محاسبه اثر بازگشت انرژی را دشوار می‌کند. ارا و همکاران^۵ (۲۰۱۵)، برای نخستین مرتبه با به‌کارگیری رویکرد^۶ (SFA) به بررسی اثر بازگشتی تقاضای انرژی بخش مسکونی در امریکا پرداخته‌اند. لیورکا و جامسب^۷ (۲۰۱۷)، نیز اثرات بازگشتی را برای حمل و نقل جاده‌ای در ۱۵ کشور اروپایی تجزیه و تحلیل کرده‌اند؛ با اینکه رویکرد (SFA) می‌تواند اثر بازگشت انرژی و کارایی انرژی را به‌طور هم‌زمان تخمین بزند، اما این مدل فقط برای داده‌های مقطعی و تابلویی کاربرد دارد (جین و کیم^۸، ۲۰۱۹). سومین مدل مورد استفاده در مطالعات، مدل داده-ستانده^۹ (IO)، می‌باشد که با در نظر گرفتن تعامل و تأثیر بین

1. Zhang et al.
2. Broberg et al.
3. Yu et al.
4. Computable General Equilibrium
5. Orea et al.
6. Stochastic Frontier Approach
7. Llorca & Jamasb
8. Jin, & Kim
9. The Input-Output

بخش‌های مختلف، برای تجزیه و تحلیل اثرات بازگشتی در مطالعاتی چون لی و لین^۱ (۲۰۱۵) و لی و جیانگ^۲ (۲۰۱۶)، مورد استفاده قرار گرفته است. همچنین این روش برای برآورد اثر بازگشت انرژری غیرمستقیم خانوارها در مطالعاتی چون توماس و آزوادو^۳ (۲۰۱۳) و ون و همکاران^۴ (۲۰۱۸)، به کار گرفته شده است؛ با این حال پسماند و در دسترس بودن داده‌های مورد استفاده در این رویکرد، چالش برانگیز می‌باشد. مدل بعدی سیستم تقاضای تقریباً ایده‌آل (AIDS) است و در مطالعاتی از جمله (وانگ و همکاران^۵ ۲۰۱۲)؛ (لین و لیو^۶، ۲۰۱۳)؛ (لی و همکاران، ۲۰۱۸)؛ (ژو و همکاران، ۲۰۲۲)؛ با استفاده از داده‌های بودجه خانوار به بررسی اثر بازگشتی پرداخته‌اند. محققان دیگری مانند (لی و همکاران^۷، ۲۰۱۹)، (شائو و همکاران^۸، ۲۰۱۹)؛ برای اندازه‌گیری اثر بازگشت انرژری از تابع تولید بر مبنای پیشرفت تکنولوژی بر اساس ایده باقیمانده سولو استفاده کرده‌اند. در نهایت سایر روش‌های اقتصادسنجی مانند مدل پانل (ژانگ و پنگ^۹، ۲۰۱۳)؛ رگرسیون چندک (بلاید و همکاران^{۱۰}، ۲۰۲۰)؛ نیز برای محاسبه اثر بازگشتی استفاده شده است.

از سوی دیگر، مطالعات موجود در مورد اثر بازگشت انرژری بر اقتصاد کلی (اولا و همکاران^{۱۱}، ۲۰۲۲)؛ یان و همکاران^{۱۲}، ۲۰۱۹) و بخش‌های منفرد مانند (تولید (بنتزن^{۱۳}، ۲۰۰۳)؛ (لی و همکاران^{۱۴}، ۲۰۱۹)؛ (لین و تان^{۱۵}، ۲۰۱۷)؛ خانوار (لین و همکاران^{۱۶}، ۲۰۱۳)؛ ساختمان‌های مسکونی (دو و همکاران^{۱۷}، ۲۰۲۱)؛ برق (ژانگ و پنگ^{۱۸}، ۲۰۱۳)؛

1. Li & Lin
2. Li & Jiang
3. Thomas & Azevedo
4. Wen et al.
5. Wang et al.
6. Lin & Liu
7. Li et al.
8. Shao et al.
9. Zhang et al.
10. Belađ et al.
11. Ullah et al.
12. Yan et al.
13. Bentzen
14. Li et al.
15. Lin, & Tan
16. Lin et al.
17. Du et al.
18. Zhang & Peng

بلیاد و همکاران^۱، (۲۰۲۰)؛ (لین و ژو^۲، ۲۰۲۱) و حمل و نقل) متمرکز است. مطالعات بخش حمل و نقل نیز از نظر نوع داده‌های مورد استفاده متفاوت عمل می‌کنند برخی مطالعات مانند (وبر و فارسی^۳، ۲۰۱۴)؛ (دی بورگر و همکاران^۴، ۲۰۱۶)؛ (استرن و همکاران، ۲۰۲۲) بر مبنای مسافت پیموده شده به بررسی اثربازگشتی پرداخته و برخی مطالعات دیگر مانند (مشیری و علیو^۵، ۲۰۱۷)، چن و همکاران^۵ (۲۰۱۹)، ژو و همکاران (۲۰۲۲)؛ با استفاده از داده‌های ریز خانوار، اثر بازگشتی را بررسی کرده‌اند.

در داخل کشور مطالعه‌ای در مورد اثر بازگشتی بنزین بر مبنای رفتار مصرفی خانوار یافت نشده است؛ بر اساس بررسی‌های صورت پذیرفته، خوشکلام (۱۳۹۳)، با به کارگیری از مدل CGE و ماتریس حسابداری اجتماعی شبیه‌سازی شده، به بررسی اثر بازگشتی زیربخش‌های حمل و نقل برای سال ۱۳۸۵ پرداخته و میزان اثر بازگشتی برای بنزین را ۲۷/۴۵ به دست آورده است. شرزهای و ابراهیم‌زادگان (۱۳۹۰)، با استفاده از سیستم تقاضای ایده‌آل و داده‌های سطح خرد برای سال‌های ۱۳۸۷-۱۳۵۰، اثر بازگشتی ۹۸ درصدی برای انواع مختلف انرژی مصرفی خانوار برآورد کرده است. اسماعیل‌نیا و اختیاری (۱۳۹۱)، نیز اثرات بازگشتی ناشی از بهبود راندمان خودرو را حدود ۹ درصد نشان داده است.

۴- مدل‌سازی تجربی

دستیابی به تخمین دقیق و بدون تورش از کشش قیمتی تقاضا، مشروط به انتخاب فرم تبعی مناسب، تعداد مکفی از داده‌ها، به کارگیری روش تخمین و نوع شاخص‌های درست می‌باشد. برای تخمین اثر بازگشتی، از مدل‌های اقتصادسنجی مختلفی می‌توان استفاده کرد. معمولاً اثر بازگشت مستقیم با تخمین کشش‌های قیمت و کارایی مصرف انرژی حاصل می‌شود؛ با توجه به عدم دسترسی به داده‌های مربوط به بازده و مسافت طی شده و سایل نقلیه (وانگ و همکاران^۶، ۲۰۱۲)، برآورد اثر بازگشتی با استفاده از سیستم معادلات تقاضا، راه-

-
1. Belaḡ et al.
  2. Lin & Zhu
  3. Weber & Farsi
  4. De Borger et al.
  5. Chen et al.
  6. Wang et al.

حل جایگزین است که تنها به داده‌های مربوط به هزینه‌ها و قیمت‌ها برای گروه‌های مختلف کالایی نیاز دارد. افزون بر این، سیستم معادلات تقاضا از توابع مطلوبیت و هزینه مشتق شده است و پایه نظری محکمی از اقتصاد خرد دارد. لذا در مطالعه حاضر از فرم تابعی سیستم تقاضای تقریباً ایده‌آل خطی، شاخص استون و معادلات کشش که در بخش - های قبلی ارائه آمده، استفاده شده است و در مطالعات بی‌شماری از جمله چن و همکاران^۱ (۲۰۲۲)، میا و همکاران^۲ (۲۰۲۲)، لی و همکاران (۲۰۱۸)، ماتوس و سیلوا^۳ (۲۰۱۱)؛ به کار گرفته شده است.

۴-۱- داده‌های مورد استفاده

برای محاسبه اثر بازگشتی از داده‌های کلی یا داده‌های خانوار استفاده می‌شود. اثر بازگشتی اساساً یک پدیده فردی می‌باشد و استفاده از داده‌های بودجه خانوار، برای ارزیابی رفتار مصرف‌کننده خودرو در برابر تغییرات کارایی، قابل اطمینان است. در این راستا، دست یافتن به هدف مطالعه حاضر، مستلزم حصول دو گروه از داده‌ها شامل: الف) اطلاعات و داده‌های خرد از بودجه خانوار؛ ب) شاخص‌های قیمتی گروه‌های کالایی در مناطق مختلف شهری کشور است که از مرکز آمار ایران طی بازه زمانی ۱۳۹۹-۱۳۹۶ دریافت شده است. در اطلاعات بودجه خانوار «بنزین» زیر گروهی از گروه «حمل و نقل» می‌باشد به همین دلیل گروه «حمل و نقل» به دو دسته مجزا با عنوان «بنزین» و «حمل و نقل به غیر از بنزین» جدا شده است، بنابراین در مجموع نه گروه کالایی شامل خوراکی؛ پوشاک و کفش؛ مسکن، آب، فاضلاب، سوخت، روشنایی؛ بهداشت و درمان؛ خدمات فرهنگی و تفریحات؛ غذاهای آماده، هتل و رستوران؛ بنزین؛ حمل و نقل به غیر از بنزین؛ سایر کالاها و خدمات (مشمول تمام هزینه‌های خانوار برای سایر گروه‌های کالایی) مورد بررسی قرار گرفته و یک معادله به دلخواه (سایر کالاها و خدمات) جهت برقراری قید تجمیع در تخمین نهایی حذف می‌شود. به منظور ارائه یک تصویر کلی از داده‌های پژوهش حاضر، برخی از شاخص‌های آماری داده‌ها در قالب جدول (۳) ارائه می‌شود.

1. Chen et al.
2. Miao et al.
3. Matos & Silva.

جدول ۳. آمار توصیفی مخارج گروه‌های مختلف کالایی در طی دوره ۱۳۹۹-۱۳۹۶

گروه کالایی	میانگین	میانه	حداقل	حداکثر	انحراف معیار
خوراک	۰/۲۹۱۹	۰/۲۸۲۰	۰	۰/۸۸۷۶	۰/۱۲۳۵
پوشاک	۰/۰۳۴۳۲	۰/۰۰۲۶	۰	۰/۸۴۵۳	۰/۰۵۹۰
مسکن	۰/۳۰۴۴	۰/۲۷۶۹	۰/۰۰۵۴	۰/۹۸۶۴	۰/۱۵۴۱
بهداشت و درمان	۰/۰۵۷۵	۰/۰۲۰۴	۰	۰/۹۵۹۷	۰/۰۹۲۸
بنزین	۰/۰۱۸۰	۰/۰۱۰۴	۰	۰/۳۸۴۸	۰/۰۲۳۹
حمل و نقل بجز بنزین	۰/۰۵۲۲	۰/۰۲۷۵	۰	۰/۹۴۸۸	۰/۰۹۱۵
فرهنگی و تفریحی	۰/۰۱۱۲	۰/۰۰۱۸	۰	۰/۷۷۱۸	۰/۰۲۶۹
هتل و رستوران	۰/۰۰۷۳	۰	۰	۰/۹۱۹۶	۰/۰۲۳۷
سایر کالاها	۰/۲۲۲۸	۰/۲۰۱۵	۰	۰/۹۵۸۳	۰/۱۲۳۸

منبع: مرکز آمار ایران، طرح آمارگیری از هزینه و درآمد خانوارهای شهری کشور و یافته‌های تحقیق

۴-۲- روش برآورد مدل

برای برآورد مدل خطی AIDS از روش رگرسیون به ظاهر نامرتب SURE استفاده می‌شود. از بیشترین موارد به کارگیری این روش به علت وجود همبستگی میان اجزاء اخلاص معادلات سهم مخارج، می‌توان از تخمین سیستم‌های معادلات تقاضا، انگل و نیز توابع هزینه ترانسلوگ نام برد. در این روش برای تخمین پیوسته و مشترک ضرایب موردنظر در یک مجموعه معادلات رگرسیونی خطی از رهیافت مربعات تعمیم یافته، استفاده شده (زلنر^۱، ۱۹۶۲) و یکی از معادلات تقاضا از دستگاه معادلات کنار گذاشته می‌شود. پارامترهای سایر معادلات برآورد و پارامترهای معادله حذف شده را بر مبنای قید جمع‌پذیری و سایر پارامترها محاسبه می‌شود. آنچه مطرح است در فرآیند حذف معادله،

1. Zellner.

طبق قید جمع‌پذیری، مجموع سهم‌ها برابر یک می‌باشد، بنابراین تفاوتی در حذف معادلات وجود ندارد.

۴-۳- برآورد سیستم معادلات مقید AIDS

در این قسمت، سیستم معادلات مقید با در نظر گرفتن قیود تقارن و همگنی برآورد شده و معادله «گروه سایر کالاها و خدمات» نیز با به‌کار بردن قید جمعی محاسبه شده است؛ تصریح فرم تبعی بعد از اعمال قیود به شرح جدول ذیل می‌باشند:

جدول ۴. برآورد سیستم معادلات تقاضای مصرفی خانوار به تفکیک طبقه‌بندی مصرف

بنزین

شرح	خوراک	پوشاک	مسکن	بهداشت و درمان	بنزین	حمل و نقل	فرهنگی و تفریحی	هتل و رستوران	
عرض از مبدأ	*** ۱/۲۵۱	*** -۰/۲۵	*** ۱/۲۸۱	*** -۰/۴۲۸	*** ۰/۰۱۷	*** -۰/۴۵۱	*** -۰/۰۵۷	*** -۰/۰۶۱	کمتر از ۱۰٪ نیز مصرف ماهانه بنزین
خوراک	*** ۰/۰۷۵	*** -۰/۰۵۵	*** -۰/۰۲۵	*** ۰/۰۳۵	*** ۰/۰۰۲	*** ۰/۰۰۵	*** -۰/۰۱۹	*** -۰/۰۰۵	
پوشاک	*** -۰/۰۵۵	*** ۰/۰۶۱	*** -۰/۰۳۱	*** ۰/۰۰۹	*** ۰/۰۰۲	*** ۰/۰۰۷	*** ۰/۰۰۱	*** -۰/۰۰۹	
مسکن	*** -۰/۰۲۵	*** -۰/۰۳۱	*** ۰/۰۹۲	*** -۰/۰۳۴	*** -۰/۰۰۶	*** ۰/۰۱۱	*** ۰/۰۰۲	*** -۰/۰۰۵	
بهداشت و درمان	*** ۰/۰۳۵	*** ۰/۰۰۹	*** -۰/۰۳۴	*** -۰/۰۲۰	*** ۰/۰۱۴	*** -۰/۰۲۵	*** ۰/۰۰۱	۰/۰۰۰	
بنزین	*** ۰/۰۰۲	*** ۰/۰۰۲	*** -۰/۰۰۶	*** ۰/۰۱۴	*** ۰/۰۰۲	*** -۰/۰۱۰	*** -۰/۰۰۱	*** ۰/۰۰۹	
حمل و نقل	*** ۰/۰۰۵	*** ۰/۰۰۷	*** ۰/۰۱۱	*** -۰/۰۲۵	*** -۰/۰۱۰	*** -۰/۰۰۶	*** -۰/۰۰۲	*** -۰/۰۰۶	
فرهنگی و تفریحی	*** -۰/۰۱۹	*** ۰/۰۰۱	*** ۰/۰۰۱	*** ۰/۰۰۱	*** -۰/۰۰۱	*** -۰/۰۰۲	*** ۰/۰۰۷	*** ۰/۰۰۸	
هتل و رستوران	*** -۰/۰۰۵	*** -۰/۰۰۹	*** -۰/۰۰۵	*** ۰/۰۰۰	*** ۰/۰۰۹	*** -۰/۰۰۶	*** ۰/۰۰۸	*** ۰/۰۰۱	
درآمد	*** -۰/۰۷۴	*** ۰/۰۲۲	*** -۰/۰۶۵	*** ۰/۰۳۸	*** -۰/۰۰۱	*** ۰/۰۳۸	*** ۰/۰۰۴	*** ۰/۰۰۵	
عرض از مبدأ	*** ۰/۱۵۹	*** -۰/۱۴۶	*** -۰/۲۵۲	*** -۰/۱۴۲	*** ۰/۴۷۹	*** -۰/۳۹۳	*** -۰/۰۲۵	*** -۰/۰۵۸	مصرف

** -۰/۰۰۹	*** ۰/۰۱۸	** ۰/۰۲۳	** -۰/۰۰۶	** -۰/۰۲۵	۰/۰۰۹	-۰/۰۰۸	-۰/۰۰۱	خوراک
-۰/۰۰۱	-۰/۰۰۱	-۰/۰۰۱	*** -۰/۰۰۶	۰/۰۱۱	-۰/۰۰۱	-۰/۰۰۶	-۰/۰۰۸	پوشاک
۰/۰۰۰	۰/۰۰۳	*** ۰/۰۳۷	*** ۰/۰۱۱	** ۰/۰۲۰	*** ۰/۰۴۱	-۰/۰۰۱	۰/۰۰۹	مسکن
۰/۰۰۱۴	۰/۰۰۰	-۰/۰۰۷	*** -۰/۰۰۹	*** ۰/۰۳۵	** ۰/۰۲۰	۰/۰۱۱	** -۰/۰۲۵	بهداشت و درمان
** ۰/۰۰۴	* ۰/۰۰۳	*** ۰/۰۰۸	-۰/۰۰۱	*** -۰/۰۰۹	*** ۰/۰۱۱	*** -۰/۰۰۶	** -۰/۰۰۶	بنزین
۰/۰۰۱	*** -۰/۰۱۳	*** -۰/۰۳۷	*** ۰/۰۰۸	-۰/۰۰۷	*** ۰/۰۳۷	-۰/۰۰۱	** ۰/۰۲۳	حمل و نقل
-۰/۰۰۲	۰/۰۰۱	*** -۰/۰۱۳	* ۰/۰۰۳	۰/۰۰۰	۰/۰۰۳	-۰/۰۰۱	** ۰/۰۱۸	فرهنگی و تفریحی
-۰/۰۰۳	-۰/۰۰۲	۰/۰۰۱	** ۰/۰۰۴	۰/۰۰۱	۰/۰۰۰	-۰/۰۰۱۴	** -۰/۰۰۹	هتل و رستوران
*** ۰/۰۰۲	۰/۰۰۰	*** ۰/۰۱۹	*** -۰/۰۲۷	۰/۰۰۰	*** ۰/۰۱۷	*** ۰/۰۰۴	*** -۰/۰۰۷	درآمد
*** -۰/۰۰۴	*** -۰/۰۳۲	*** -۰/۰۵۴	*** ۰/۰۰۶	** -۰/۰۸۲	*** -۰/۰۲۸۲	*** -۰/۰۱۷۴	۰/۰۰۶	عرض از مبدأ
-۰/۰۰۴	** ۰/۰۱۲	*** ۰/۰۵۱۳	*** ۰/۰۱۱	*** -۰/۰۷۹	*** ۰/۰۴۱	* -۰/۰۱۷	-۰/۰۰۲۲	خوراک
۰/۰۰۶	۰/۰۰۴	-۰/۰۰۸	*** -۰/۰۱۴	*** ۰/۰۲۲	۰/۰۰۳	-۰/۰۰۴	-۰/۰۰۱۷	پوشاک
** -۰/۰۰۶	** ۰/۰۰۶	*** ۰/۰۱۸	*** -۰/۰۰۷	۰/۰۰۷	*** ۰/۰۰۶۹	۰/۰۰۳	۰/۰۴۱	مسکن
*** -۰/۰۱۴	-۰/۰۰۶	۰/۰۱۲	*** -۰/۰۰۶	۰/۰۰۸	۰/۰۰۷	*** ۰/۰۲۲	-۰/۰۷۹	بهداشت و درمان
*** ۰/۰۱۱	۰/۰۰۱	*** ۰/۰۰۶	*** ۰/۰۱۲	*** -۰/۰۰۶	*** -۰/۰۰۷	*** -۰/۰۱۴	۰/۰۱۱	بنزین
-۰/۰۰۱	*** ۰/۰۱۳	*** -۰/۰۳۱	*** ۰/۰۰۶	۰/۰۱۲	*** ۰/۰۱۸	-۰/۰۰۸	۰/۰۵۱	حمل و نقل
-۰/۰۰۲	۰/۰۰۰	*** -۰/۰۱۳	۰/۰۰۱	-۰/۰۰۶	۰/۰۰۶	۰/۰۰۴	۰/۰۱۳۷	فرهنگی و تفریحی
*** -۰/۰۰۸	-۰/۰۰۲	-۰/۰۰۱	*** ۰/۰۱۱	*** -۰/۰۱۴	** -۰/۰۰۶	۰/۰۰۶	-۰/۰۰۴	هتل و رستوران
*** ۰/۰۰۳	* ۰/۰۰۱	** ۰/۰۲۸	*** -۰/۰۳۴	۰/۰۰۰	*** ۰/۰۱۹	*** ۰/۰۰۶	۰/۰۰۰	درآمد
* -۰/۰۲۹	*** -۰/۰۰۶	*** -۰/۰۶۲۶	*** ۰/۰۷۶۷	** -۰/۰۹۴	*** -۰/۰۳۰۲	*** -۰/۰۱۰۷	۰/۰۱۰۰	عرض از مبدأ
*** -۰/۰۱۸	-۰/۰۰۷	*** ۰/۰۶۸۳	*** -۰/۰۲۱	*** -۰/۰۴۰	*** ۰/۰۳۸۲	-۰/۰۱۱	۰/۰۱۳	خوراک

بازنمایی ۱۲۰ لیتر مصرف ماهانه بنزین

بازنمایی ۱۱۰ لیتر مصرف ماهانه

پوشاک	-۰/۰۱۱	***۰/۰۳۷	۰/۰۰۰	***۰/۰۴۴	۰/۰۰۵	***-۰/۰۳۲	۰/۰۰۴	۰/۰۰۱
مسکن	۰/۰۳۸	۰/۰۰۰	***۰/۰۴۸۱	۰/۰۰۲	***-۰/۰۱۰	***۰/۰۳۱	۰/۰۰۵	-۰/۰۰۵
بهداشت و درمان	-۰/۰۴۰	***۰/۰۴۴	۰/۰۰۲۲	۰/۰۱۴	-۰/۰۰۱	*-۰/۰۱۸	۰/۰۰۰	** -۰/۰۱۰
بنزین	-۰/۰۲۱	۰/۰۰۵	***-۰/۰۱۰	-۰/۰۰۱	***۰/۰۲۶	***۰/۰۱۴	***۰/۰۰۷	۰/۰۰۱
حمل و نقل	۰/۰۶۸	***-۰/۰۳۲	***۰/۰۳۱۰	*-۰/۰۱۸	***۰/۰۱۴	***-۰/۰۵۰	** -۰/۰۱۰	*۰/۰۰۶
فرهنگی و تفریحی	-۰/۰۰۷	۰/۰۰۴	۰/۰۰۵	۰/۰۰۰	۰/۰۰۷	** -۰/۰۱۰	۰/۰۰۳	-۰/۰۰۱
هتل و رستوران	-۰/۰۱۸	۰/۰۰۱	-۰/۰۰۵	** -۰/۰۱۰	۰/۰۰۱	*۰/۰۰۶	-۰/۰۰۱	***-۰/۰۱۱
درآمد	۰/۰۰۲	*۰/۰۰۲	***۰/۰۱۹	-۰/۰۰۱	***-۰/۰۴۳	***۰/۰۳۳	***۰/۰۳۳	***۰/۰۰۳
اندازه خانوار	۰/۰۱۷	***۰/۰۰۲	***-۰/۰۱۸	***-۰/۰۰۶	***۰/۰۰۱	***-۰/۰۰۳	***۰/۰۰۱	***۰/۰۰۰
سن	۰/۰۰۰	***۰/۰۰۰	***۰/۰۰۲	***۰/۰۰۰	***-۰/۰۰۰	***۰/۰۰۰	***۰/۰۰۰	***۰/۰۰۰
جنسیت	۰/۰۱۷	-۰/۰۰۴	-۰/۰۱۰	***-۰/۰۴۹	***۰/۰۰۶	۰/۰۱۳	۰/۰۰۲	۰/۰۳۳
تحصیلات	-۰/۰۰۲	***۰/۰۰۰	***۰/۰۰۲	***-۰/۰۰۱	***۰/۰۰۰۹	***-۰/۰۰۲	***۰/۰۰۰	۰/۰۰۰
شاغل	۰/۰۰۰	***-۰/۰۰۶	***۰/۰۰۵	***-۰/۰۱۱	***۰/۰۰۳	***۰/۰۰۳	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰
متاهل	۰/۰۲۹	** -۰/۰۰۶	***-۰/۰۴۹	**۰/۰۰۳	***۰/۰۰۴	۰/۰۰۲	***-۰/۰۰۱	***-۰/۰۰۳
مالک	۰/۰۲۱	***۰/۰۰۳	***-۰/۰۴۶	***-۰/۰۰۵	***۰/۰۰۱	***۰/۰۰۳	***۰/۰۰۱	۰/۰۰۰

منبع: یافته‌های تحقیق

منبع: یافته‌های تحقیق (***، **، * و * به ترتیب سطح معناداری ۱، ۵ و ۱۰ درصد را نمایش می‌دهند).

جدول (۴)، نتایج تخمین سیستم تقاضای تقریباً ایده‌آل بنزین را برای خانوارهای شهری بر مبنای میزان مصرف بنزین نشان می‌دهد، که نشان‌دهنده خوبی برازش مدل می‌باشد. اکنون با توجه به معادلات مقید برآورد شده، کشش‌های درآمدی و قیمتی گروه‌های کالایی مورد بررسی محاسبه می‌شود.

۴-۴- محاسبه کشش‌های قیمتی، کارایی و اثر بازگشتی

هدف اصلی مطالعه حاضر، بررسی اثر بازگشتی مستقیم بهبود کارایی در مصرف بنزین برای خانوارهای شهری ایران به وسیله محاسبه کشش‌های قیمتی تقاضای بنزین است؛ لذا با به‌کارگیری از معادلات نگاشته شده در بخش‌های قبلی، کشش قیمتی، کشش کارایی و اثر بازگشتی طبق جدول (۵) محاسبه شده است.

جدول ۵. برآورد انواع کشش و اثر بازگشتی مستقیم به تفکیک طبقه‌بندی مصرف بنزین (لیتر-ماه)

گروه کالایی	شرح	کمتر از ۶۰	۶۰ الی ۸۰	۸۰ الی ۱۲۰	بیشتر از ۱۲۰
خوراک	میانگین سهم کالاها	۰/۳۰۶۰	۰/۲۷۰۹	۰/۲۵۵۳	۰/۲۴۳۰
	ضریب درآمدی	-۰/۰۷۴۵	-۰/۰۸۱۵	-۰/۰۷۵۲	-۰/۰۷۱۶
	ضریب خودقیمتی	۰/۰۷۵۷	۰/۰۷۴۷	۰/۰۷۳۴	۰/۰۸۹۶
	کشش قیمتی مارشالی	-۰/۰۶۷۷۸	-۰/۰۶۴۲۵	-۰/۰۶۳۶۹	-۰/۰۵۵۹۵
	کشش قیمتی هیکسی	-۰/۰۴۴۶۳	-۰/۰۴۵۳۲	-۰/۰۴۵۶۸	-۰/۰۳۸۸۱
پوشاک	کشش درآمدی	۰/۷۵۶۴	۰/۶۹۸۹	۰/۷۰۵۱	۰/۷۰۵۱
	میانگین سهم کالاها	۰/۰۳۲۰	۰/۰۳۷۴	۰/۰۳۸۴	۰/۰۴۴۷
	ضریب درآمدی	۰/۰۲۲۴	۰/۰۲۶۹	۰/۰۲۸۹	۰/۰۲۵۰
	ضریب خودقیمتی	۰/۰۶۱۲	۰/۰۵۵۲	۰/۰۵۶۶	۰/۰۹۸۳
	کشش قیمتی مارشالی	۰/۸۸۷۴	۰/۴۴۷۲	۰/۴۴۵۴	۱/۱۷۱۲
مسکن	کشش قیمتی هیکسی	۰/۹۴۱۹	۰/۵۱۱۵	۰/۵۱۲۸	۱/۲۴۱۱
	کشش درآمدی	۱/۶۹۸۳	۱/۷۱۸۰	۱/۷۵۳۵	۱/۵۶۰۱
	میانگین سهم کالاها	۰/۳۲۴۳	۰/۲۶۳۳	۰/۲۶۳۸	۰/۲۳۶۴
	ضریب درآمدی	-۰/۰۶۵۷	-۰/۰۴۷۸	-۰/۰۴۶۰	-۰/۰۴۶۳
	ضریب خودقیمتی	۰/۰۹۲۰	۰/۱۳۳۱	۰/۱۶۲۰	۰/۱۴۰۲
بهداشت و درمان	کشش قیمتی مارشالی	-۰/۰۶۵۰۳	-۰/۰۴۴۶۴	-۰/۰۳۴۰۰	-۰/۰۳۶۰۳
	کشش قیمتی هیکسی	-۰/۰۳۹۱۷	-۰/۰۲۳۰۹	-۰/۰۱۲۲۲	-۰/۰۱۷۰۲
	کشش درآمدی	۰/۷۹۷۳	۰/۸۱۸۲	۰/۸۲۵۴	۰/۸۰۳۹
	میانگین سهم کالاها	۰/۰۶۰۲	۰/۰۴۹۲	۰/۰۴۹۷	۰/۰۵۴۹
	ضریب درآمدی	۰/۰۳۸۱	۰/۰۳۵۰	۰/۰۳۸۶	۰/۰۳۷۰
ضریب خودقیمتی	-۰/۰۲۰۰	-۰/۰۱۵۲	-۰/۰۱۱۳	-۰/۰۰۵۸	

-۱/۱۴۲۸	-۱/۲۶۶۸	-۰/۷۲۵۰	-۱/۳۷۰۰	کشش قیمتی مارشالی	
-۱/۰۵۰۸	-۱/۱۷۸۴	-۰/۶۴۰۸	-۱/۲۷۱۶	کشش قیمتی هیکسی	
۱/۶۷۵۱	۱/۷۷۵۹	۱/۷۱۰۹	۱/۶۳۲۶	کشش درآمدی	
۰/۰۵۹۹	۰/۰۴۲۴	۰/۰۳۲۵	۰/۰۰۷۵	میانگین سهم کالاها	
-۰/۰۴۴۸	-۰/۰۳۶۲	-۰/۰۲۸۴	-۰/۰۰۱۲	ضریب درآمدی	بنزین
۰/۰۲۸۶	۰/۰۱۴۰	۰/۰۰۰۷	۰/۰۰۲۰	ضریب خودقیمتی	
-۰/۴۷۶۳	-۰/۶۳۲۸	-۰/۹۴۷۹	-۰/۷۳۰۶	کشش قیمتی مارشالی	
-۰/۴۶۱۲	-۰/۶۲۶۶	-۰/۹۴۳۸	-۰/۷۲۴۳	کشش قیمتی هیکسی	
۰/۲۵۲۱	۰/۱۴۷۱	۰/۱۲۷۰	۰/۸۳۳۶	کشش درآمدی	حمل و نقل
۰/۰۷۹۹۸	۰/۰۷۴۴	۰/۰۷۰۳	۰/۰۴۳۰	میانگین سهم کالاها	
۰/۰۷۱۸	۰/۰۶۶۷	۰/۰۵۷۳	۰/۰۳۸۲	ضریب درآمدی	
-۰/۰۵۷۷	-۰/۰۳۸۶	-۰/۰۴۴۳	-۰/۰۰۶۹	ضریب خودقیمتی	
-۱/۷۹۳۵	-۱/۵۸۵۳	-۱/۶۸۷۳	-۱/۱۹۸۸	کشش قیمتی مارشالی	
-۱/۶۴۱۶	-۱/۴۴۴۱	-۱/۵۵۹۵	-۱/۱۱۷۵	کشش قیمتی هیکسی	
۱/۸۹۸۶	۱/۸۹۶۸	۱/۸۱۵۱	۱/۸۸۶۸	کشش درآمدی	
۰/۰۱۵۲	۰/۰۱۲۳	۰/۰۱۲۲	۰/۰۱۰۵	میانگین سهم کالاها	
۰/۰۰۸۲	۰/۰۰۵۹	۰/۰۰۵۵	۰/۰۰۴۸	ضریب درآمدی	فرهنگی و تفریحی
۰/۰۱۰۴	۰/۰۰۶۳	۰/۰۰۸۲	۰/۰۰۷۲	ضریب خودقیمتی	
-۰/۳۲۴۲	-۰/۴۹۰۲	-۰/۳۳۷۸	-۰/۳۲۱۷	کشش قیمتی مارشالی	
-۰/۳۰۰۷	-۰/۴۷۱۸	-۰/۳۲۰۰	-۰/۳۰۶۳	کشش قیمتی هیکسی	
۱/۵۳۸۴	۱/۴۸۳۲	۱/۴۵۰۳	۱/۴۶۲۶	کشش درآمدی	هتل و رستوران
۰/۰۱۱۷	۰/۰۰۹۲	۰/۰۰۸۰	۰/۰۰۶۴	میانگین سهم کالاها	
۰/۰۰۸۶	۰/۰۰۸۵	۰/۰۰۸۱	۰/۰۰۵۳	ضریب درآمدی	
-۰/۰۰۹۶	-۰/۰۰۶۸	-۰/۰۰۱۸	۰/۰۰۱۵	ضریب خودقیمتی	
-۱/۸۳۱۲	-۱/۷۵۱۱	-۱/۲۳۴۸	-۰/۷۶۳۶	کشش قیمتی مارشالی	
-۱/۸۱۰۸	-۱/۷۳۳۳	-۱/۲۱۸۶	-۰/۷۵۱۸	کشش قیمتی هیکسی	
۱/۷۳۹۸	۱/۹۲۳۸	۲/۰۱۴۵	۱/۸۲۱۶	کشش درآمدی	
۰/۲۵۳۹	۰/۲۵۴۱	۰/۲۵۵۷	۰/۲۰۹۶	میانگین سهم کالاها	
۰/۰۱۱۸	۰/۰۰۸۷	۰/۰۲۴۸	۰/۰۳۲۵	ضریب درآمدی	سایر کالاها و خدمات
-۰/۲۹۴۱	-۰/۲۵۵۷	-۰/۲۴۱۲	-۰/۲۱۲۹	ضریب خودقیمتی	
-۲/۱۷۰۵	-۲/۰۱۵۲	-۱/۹۶۸۰	-۲/۰۴۸۶	کشش قیمتی مارشالی	
-۱/۹۰۴۷	-۱/۷۵۲۳	-۱/۶۸۷۴	-۱/۸۰۶۴	کشش قیمتی هیکسی	
۱/۰۴۶۷	۱/۰۳۴۵	۱/۰۹۷۲	۱/۱۵۵۴	کشش درآمدی	

منبع: یافته‌های تحقیق

کشش‌های به‌دست آمده گروه‌های مختلف کالایی در چهار طبقه مصرفی بنزین، برای برخی از گروه‌های کالایی تقریباً از حساسیت یکسانی برخوردار بوده و نوسان موجود قابل چشم‌پوشی می‌باشد. مطابق با آنچه انتظار می‌رفت نتایج نشان می‌دهد کشش قیمتی تقاضا در گروه‌های کالایی منفی شده است. کشش درآمدی برای سه گروه کالایی خوراک؛ مسکن، آب، فاضلاب، سوخت، روشنایی؛ و بنزین کمتر از یک شده و ضروری بودن این سه گروه کالایی را تأیید می‌کند و مابقی گروه‌های کالایی مورد بررسی لوکس می‌باشند. از آنجا که هدف مطالعه حاضر، برآورد اثر بازگشت برای بنزین می‌باشد، کشش‌های قیمتی، درآمدی، کارایی و اثر بازگشتی به‌صورت مجزا در جدول (۶) آورده شده است.

جدول ۶. برآورد انواع کشش و اثر بازگشتی مستقیم به تفکیک طبقه‌بندی مصرف بنزین (لیتر-)

(ماه)

گروه کالایی	شرح	کمتر از ۶۰	۶۰ الی ۸۰	۸۰ الی ۱۲۰	بیشتر از ۱۲۰
	کشش قیمتی مارشالی	-۰/۷۳۰۶	-۰/۹۴۷۹	-۰/۶۳۲۸	-۰/۴۷۶۳
	کشش قیمتی هیکسی	-۰/۷۲۴۳	-۰/۹۴۳۸	-۰/۶۲۶۶	-۰/۴۶۱۲
	کشش درآمدی	۰/۸۳۳۶	۰/۱۲۷۰	۰/۱۴۷۱	۰/۲۵۲۱
	کشش کارایی	-۰/۲۶۹۳	-۰/۰۵۲۰	-۰/۳۶۷۱	-۰/۵۲۳۶
	اثر بازگشتی	۰/۷۳۰۶	۰/۹۴۷۹	۰/۶۳۲۸	۰/۴۷۶۳

منبع: یافته‌های تحقیق

کشش قیمتی بنزین برای مصرف بیشتر از میزان سهمیه در ماه، نشان می‌دهد در راستای افزایش مصرف، کشش قیمتی جریان کاهنده‌ای داشته است و در مصارف بالاتر، از میزان حساسیت نسبت به قیمت، کم می‌شود. کشش درآمدی بنزین نیز برای مصرف بیشتر از میزان سهمیه در ماه، به موازات افزایش سقف مصرف بنزین بیش از میزان سهمیه

ماهانه، حساسیت در آمدی کمتر می شود. جدول (۶)، نشان می دهد اثر بازگشتی آشکاری برای بنزین در تمام طبقات مصرفی وجود دارد. اثر بازگشتی برای مصرف بیش از سهمیه، روندی نزولی داشته و مصرف کنندگان مربوط به طبقه ۸۰-۶۰ لیتر مصرف ماهانه با کسب مقدار بیش از ۹۴ درصد، بیشترین اثر بازگشتی را در بین طبقات مختلف دارد. این بدان معنی است که تنها ۶ درصد از صرفه جویی مورد انتظار پس از بهبود در بهره‌وری، حاصل خواهد شد و مابقی از کاهش بالقوه در مصرف بنزین به دلیل وجود اثر بازگشت مستقیم، خنثی می شود. از سوی دیگر ارتقاء کارایی مصرف بنزین در خانوارهای متعلق به این طبقه، اثرات ذخیره مصرف کمتری نسبت به سایر طبقات مصرفی دارا می باشد.

همچنین تمامی طبقات مصرفی بنزین، دارای اثر بازگشت کم تر از واحد هستند که نشان می دهد مصرف بنزین در بخش حمل و نقل تا حدی با بهبود بهره‌وری انرژی کاهش می یابد. در حقیقت بهبود بهره‌وری به تنهایی در کاهش مصرف بنزین مؤثر نبوده و طراحی و اجرای اقدامات و سیاست‌های همراه، با هدف کاهش اثر بازگشت، ضروری می باشد. با توجه به تفاوت در داده‌های هر مطالعه، میزان اثر بازگشتی متفاوت است (استرن و همکاران^۱، ۲۰۲۲)؛ در میان مطالعاتی مانند پژوهش حاضر که از داده‌های هزینه خانوار استفاده کرده‌اند، استرن و همکاران (۲۰۲۲) برای فلسطین اشغالی اثر بازگشتی ۶۲ درصد را به دست آورده‌اند، کولمبل و همکاران^۲ (۲۰۱۹)، برای کشور فرانسه بین ۶۸ الی ۷۷ درصد؛ و لی و همکاران (۲۰۱۸)، برای کشور چین اثر بازگشتی بیش از ۱۰۰ درصد را محاسبه کرده‌اند، لذا نتایج حاصل شده با پیش‌بینی سورل و دیمیتروپولوس (۲۰۰۷) که عنوان کرده‌اند اثر بازگشت مستقیم بخش حمل و نقل در کشورهای در حال توسعه می تواند بالاتر از کشورهای توسعه یافته باشد، سازگار است و با دیدگاه برخی از مطالعات که معتقد هستند کشورهای در حال توسعه، اثر بازگشتی جدی تری نسبت به کشورهای توسعه یافته دارند، مطابقت دارد (فوکت و پیرسون^۳، ۲۰۰۶)؛ (کیو و لی^۴، ۲۰۰۶).

1. Steren et al.
2. Coulombel et al.
3. Fouquet & Pearson
4. Qiao & Li

همچنین طبق نتایج به دست آمده که در جدول (۴) ملاحظه می شود، به غیر از متغیر مجازی سن که رابطه معکوس با مصرف بنزین دارد سایر متغیرهای دموگرافیک شامل (اندازه خانوار، مالک مسکن بودن، جنسیت، تحصیلات، شاغل و صاحب درآمد بودن و متأهل یا مجرد بودن سرپرست خانوار)، رابطه مستقیم و معناداری با مصرف بنزین نشان می دهند.

۵- نتیجه گیری و پیشنهادها

سنگ بنای مطالعات اثر بازگشتی، کاهش مصرف انرژی به واسطه افزایش بهره‌وری می باشد که منجر به مهار انتشار گازهای گلخانه‌ای می شود؛ نگاهی گذرا به مصرف انرژی نشان می دهد آنچه در حال رخ دادن است، با اهداف تعیین شده، در تناقض می باشد، بنابراین به منظور درک عمیق مسئله و ارائه راهکار مناسب، لازم است میزان این تضاد مشخص و دلایل عدم موفقیت در دستیابی به آن، توضیح داده شود. همگام با رشد شهرنشینی، حرکت در مسیر صنعتی شدن و ورود پدیده موتوری شدن (بردلی و همکاران^۱، ۲۰۱۵)، حمل و نقل شخصی به طور فزاینده، نقش مهمی در زندگی روزمره مردم ایفا می کند و به مرور زمان افزایش نیز خواهد یافت. کاهش هزینه‌های بنزین و در نتیجه مصرف بیشتر آن توسط افراد، مصرف بیشتر انرژی در سطح اقتصاد کلان را به دنبال دارد (مونین و همکاران^۲، ۲۰۱۸). چنین عملکردی با هدررفت فراوان، از میزان اثربخشی سیاست‌های بهره‌وری انرژی می کاهد و باعث انتشار بیشتر آلاینده می شود.

این مطالعه به بررسی اثر بازگشت بنزین بر مبنای میزان مصرف ماهانه در سطح خانوار شهری کشور با استفاده از مدل سیستم تقاضای تقریباً ایده‌آل و روش رگرسیون به ظاهر نامرتب برای سال‌های ۱۳۹۹-۱۳۹۶ می پردازد. معادلات سهم مخارج نه گروه کالایی، برآورد و کشش‌های قیمتی، درآمدی، کارایی و اثر بازگشتی بنزین به تفکیک محاسبه شده است. نتایج به دست آمده نشان می دهد در راستای افزایش مصرف بنزین بیش از مقدار سهمیه ماهانه، میزان اثر بازگشتی خانوار روند نزولی دارد و خانوارهایی که ماهیانه تا بیست

1. Bradley et al.

2 Munyon et al.

لیتر بالای سهمیه مصرف می‌کنند (۶۰ الی ۸۰ لیتر)، بیشترین اثر بازگشتی را داشته و حدود ۹۴ درصد از میزان صرفه‌جویی بالقوه، دوباره توسط این طبقه از مصرف‌کنندگان به چرخه مصرف باز می‌گردد. اثر بازگشتی برای طبقات مصرف بین ۸۰ الی ۱۲۰ و بیش از ۱۲۰ لیتر به ترتیب ۶۳ و ۴۷ درصد شده و این بدان معنی است که بهبود بهره‌وری صورت پذیرفته، نتوانسته است مصرف انرژی را کاهش دهد و یا حفظ انرژی را تحقق بخشد.

همچنین در این مطالعه، ویژگی‌های دموگرافیک خانوارها مورد بررسی قرار گرفته و از میان هفت متغیر جمعیت‌شناختی (اندازه خانوار، جنسیت، سن، وضعیت تأهل، داشتن شغل، تحصیلات و مالکیت مسکن سرپرست خانوار) فقط متغیر سن رابطه معکوس با مصرف بنزین داشته است.

فراتر از هرگونه صرفه‌جویی، افزایش دوباره مصرف سوخت در بازار خودرو، پارامترهای حیاتی دیگری مانند هزینه‌های تصادف، ازدحام، صدا و آلودگی را تحت تأثیر قرار می‌دهد (گرین و همکاران^۱، ۲۰۲۰). با توجه به نتایج حاصل شده، لازم است تمهیداتی در جهت بهبود مصرف با در نظر گرفتن دغدغه اثر بازگشتی صورت پذیرد. دلیل اصلی اثر بازگشتی بنزین، قیمت دستوری و بازار محور نبودن آن می‌باشد. نقایص موجود در مکانیزم قیمت‌گذاری و عدم انعکاس تغییرات قیمت در بازار بین‌المللی، شهروندان را از آگاهی در خصوص اهمیت حفاظت از انرژی محروم کرده و بر رفتار مصرف‌کنندگان تأثیر مخرب گذاشته است. ضعف ناوگان عمومی و تفسیر استفاده از خودرو شخصی به‌عنوان سطح رفاه، سبب افزایش مصرف بنزین شده است. اگرچه اصلاح و حتی حذف یارانه برای کاهش مصرف بنزین و بهبود کارایی ضرورت دارد، ولی لزوماً کافی نیست و با بسنده کردن به آن، نتیجه دلخواه حاصل نمی‌شود، در این رهیافت، سیاست‌های غیرقیمتی برای تشویق خانوار به منظور کاهش مصرف و افزایش بهره‌وری، نقش مکمل سیاست‌های اصلاح یارانه را ایفا خواهد کرد.

---

1. Green et al.

منابع

1. Ang, B.W., Mu, A. R., & Zhou, P. (2010). Accounting Frameworks for Tracking Energy Efficiency Trends. *Energy Econ*, 32, 1209-1219.
2. Bentzen, J. (2004). Estimating the Rebound Effect in US Manufacturing Energy Consumption. *Energy economics*, 26(1), 123-134.
3. Belaïf, F., Youssef, A. B., & Lazaric, N. (2020). Scrutinizing the Direct Rebound Effect for French Households Using Quantile Regression and Data from an Original Survey. *Ecological Economics*, 176, 106755.1-46.
4. Berkhout, P.H., Muskens, J. C., & Velthuisen, J.W. (2000). Defining There Bound Effect. *Energy Policy*, 28, 425-432.
5. Bradley, R., Baumert, K., & Pershing, J. (2005). *Growing in the Greenhouse: Protecting the Climate by Putting Development First*. World Resources Institute, Washington, DC.
6. Brännlund, R., Ghalwash, T., & Nordström, J. (2007). Increased Energy Efficiency and the Rebound Effect: Effects on Consumption and Emissions. *Energy Econ*, 29, 1-7.
7. Broberg, T., Berg, C., & Samakovlis, E. (2015). The Economy-Wide Rebound Effect from Improved Energy Efficiency in Swedish Industries—A General Equilibrium Analysis. *Energy policy*, 83, 26-37.
8. Brookes, L. (1979). *A Low Energy Strategy for the UK*. In A Review and Reply. Edited by Leach G., et al. 269, 3-8.
9. Brookes, L. (1992). Energy Efficiency and Economic Fallacies: a Reply. *Energy Policy*, 20:390-392.
10. Cansino, J. M., Ordóñez, M., & Prieto, M. (2022). Decomposition and Measurement of the Rebound Effect: The Case of Energy Efficiency Improvements in Spain. *Applied Energy*, 306, 117961.
11. Chen, Z., Du, H., Li, J., Southworth, F., & Ma, S. (2019). Achieving Low-Carbon urban Passenger Transport in China: Insights from the Heterogeneous Rebound Effect. *Energy Economics*, 81, 1029-1041.
12. Chen, Q., Zha, D., & Salman, M. (2022). The Influence of Carbon Tax on CO2 Rebound Effect and Welfare in Chinese Households. *Energy Policy*, 168, 113103.
13. Coulombel, N., Boutueil, V., Liu, L., Viguie, V., & Yin, B. (2019). Substantial Rebound Effects in urban Ridesharing: Simulating Travel Decisions in Paris, France. *Transportation Research Part D: Transport and Environment*, 71, 110-126.
14. De Borger, B., Mulalic, I., & Rouwendal, J. (2016). Measuring the Rebound Effect with Micro Data: A First Difference Approach. *Journal of Environmental Economics and Management*, 79, 1-17.
15. Dimitropoulos, A., Oueslati, W., & Sintek, C. (2018). The Rebound Effect in Road Transport: A Meta-Analysis of Empirical Studies. *Energy Economics*, 75, 163-179.

16. Du, Q., Han, X., Li, Y., Li, Z., Xia, B., & Guo, X. (2021). The Energy Rebound Effect of Residential buildings: Evidence from urban and Rural Areas in China. *Energy Policy*, 153, 112235.
17. Freire-Gonzalez, J. (2011). Methods to Empirically Estimate Direct and Indirect Rebound Effect of Energy-Saving Technological Changes in Households. *Ecological Modelling*, 223(1), 32-40.
18. Fouquet, R., & Pearson, P. J. (2006). Seven Centuries of Energy Services: The Price and Use of Light in the United Kingdom (1300-2000). *The energy journal*, 27(1), 139-178.
19. Galvin, R. (2015). The Rebound Effect, Gender and Social Justice: A Case Study in Germany. *Energy Policy*, 86, 759-769.
20. Ghosh, N. K., & Blackhurst, M. F. (2014). Energy Savings and the Rebound Effect with Multiple Energy Services and Efficiency Correlation. *Ecological Economics*, 105, 55-66.
21. Gillingham, K., Kotchen, M. J., Rapson, D. S., & Wagner, G. (2013). The Rebound Effect is Overplayed. *Nature*, 493(7433), 475-476.
22. Greening, L. A., Greene, D.L., Difiglio, C. (2000). Energy Efficiency and Consumption – the Rebound Effect – a Survey. *Energy Policy*, 28, 389-401.
23. Greene, D. L., Kahn, J. R., & Gibson, R.C. (1999). Fuel Economy Rebound Effect for U. S. Household Vehicles. *Energy*. 20(3), 1-31.
24. Greene, D. L., Sims, C. B., & Muratori, M. (2020). Two Trillion Gallons: Fuel Savings from Fuel Economy Improvements to US Light-Duty Vehicles, 1975-2018. *Energy Policy*, 142, 111517.
25. Greene, D. L., Greenwald, J. M., & Ciez, R. E. (2020). US Fuel Economy and Greenhouse Gas Standards: What Have they Achieved and What Have We Learned?. *Energy Policy*, 146, 111783.
26. He, K., Huo, H., Zhang, Q., He, D., An, F., Wang, M., Walsh, M.P., (2005). Oil Consumption and CO2 Emissions in China's Road Transport: Current Status, Future Trends, and Policy Implications. *Energy Policy* 33, 1499-1507.
27. Hymel, K.M., Small, K.A., & Dender, K.V. (2010). Induced Demand and Rebound Effects in Road Transport. *Transp. Res. B* 44 (10), 1220-1241.
28. IsmailNia, Ali Asghar. Ekhtiari Nikjeh, Sara. (2011). Investigating the return effect of improving car efficiency on fuel consumption. *Quarterly Journal of Energy Economics Studies*, 9(34), 213-185. (In Persian).
29. Jevons, W., (1865). *The Coal Question*. 2nd ed. Macmillan, London, 1865.
30. Jin, T., & Kim, J. (2019). A New Approach for Assessing the Macroeconomic Growth Energy Rebound Effect. *Applied Energy*, 239, 192-200.
31. Khoshkalam, Musa. (2014). Reversal effects from improving the efficiency of gasoline and diesel consumption in Iran with an emphasis

- on the transportation sector: a computable general equilibrium model approach. *Iranian Energy Economy Research Journal*, 11, 131-158. (In Persian).
32. Li, K., & Lin, B. (2015). Heterogeneity in Rebound Effects: Estimated Results and Impact of China's Fossil-Fuel Subsidies. *Applied Energy*, 149, 148-160.
  33. Li, G., Sun, J., & Wang, Z. (2019). Exploring the Energy Consumption Rebound Effect of Industrial Enterprises in the Beijing-Tianjin-Hebei Region. *Energy Efficiency*, 12, 1007-1026.
  34. Li, K., & Jiang, Z. (2016). The Impacts of Removing Energy Subsidies on Economy-Wide Rebound Effects in China: An Input-Output Analysis. *Energy Policy*, 98, 62-72.
  35. Li, K., & Lin, B. (2015). Heterogeneity in Rebound Effects: Estimated Results and Impact of China's Fossil-Fuel Subsidies. *Applied Energy*, 149, 148-160.
  36. Li, J., Lin, B. (2017). Rebound Effect by Incorporating Endogenous Energy Efficiency: a Comparison between Heavy Industry and Light Industry. *Appl. Energy*, 200, 347-357. <https://doi.org/10.1016/j.apenergy.2017.05.087>.
  37. Li, J., Li, A., & Xie, X. (2018). Rebound Effect of Transportation Considering Additional Capital Costs and Input-output Relationships: The Role of Subsistence Consumption and Unmet Demand. *Energy Economics*, 74, 441-455.
  38. Lin, B., & Liu, X. (2013). Reform of Refined Oil Product Pricing Mechanism and Energy Rebound Effect for Passenger Transportation in China. *Energy Policy*, 57, 329-337.
  39. Lin, B., & Zhu, P. (2021). Measurement of the direct rebound effect of Residential Electricity Consumption: An Empirical Study Based on the China Family Panel Studies. *Applied Energy*, 301, 117409.
  40. Lin, B., & Tan, R. (2017). Estimating Energy Conservation Potential in China's Energy Intensive Industries with Rebound Effect. *Journal of Cleaner Production*, 156, 899-910.
  41. Lin, B., Yang, F., & Liu, X. (2013). A Study of the Rebound Effect on China's Current Energy Conservation and Emissions Reduction: Measures and Policy Choices. *Energy*, 58, 330-339.
  42. Lu, Y., Liu, Y., & Zhou, M. (2017). Rebound Effect of Improved Energy Efficiency for Different Energy Types: A General Equilibrium Analysis for China. *Energy Economics*, 62, 248-256.
  43. Llorca, M., & Jamasb, T. (2017). Energy Efficiency and Rebound Effect in European Road Freight Transport. *Transportation Research Part A: Policy and Practice*, 101, 98-110.
  44. Matos, J.F., & Silva, J.F. (2011). The Rebound Effect on Road Freight Transport: Empirical Evidence from Portugal. *Energy Policy*, 39 (5), 2833-2841.

45. Miao, L., & Zhen, W. (2022). Estimating Long-term and Short-term CO2 Rebound Effects of China's Urban residential Sector: Evidence from a Dynamic Econometric Approach. *Economic Research-Ekonomska Istraživanja*, 1-23.
46. Moshiri, S., & Aliyev, K. (2017). Rebound Effect of Efficiency Improvement in Passenger Cars on Gasoline Consumption in Canada. *Ecological Economics*, 131, 330-341.
47. Munyon, V. V., Bowen, W., & Holcombe, J. (2018). Vehicle Fuel Economy and Vehicle Miles Travelled: An Empirical Investigation of Jevons's Paradox. *Energy Research & Social Science*, 38, 19-27.
48. Orea, L., Llorca, M., & Filippini, M. (2015). A new Approach to Measuring the Rebound Effect Associated to Energy Efficiency Improvements: An Application to the US Residential Energy Demand. *Energy Economics*, 49, 599-609.
49. Qiao, H. Li, Y.B. (2014). Rebound effect of energy and transformation of economic development - an empirical analysis based on LMDI method and Chinese data. *Research on Economic Problems*, 8, 30-36
50. Roy, J. (2000). The Rebound Effect: Some Empirical Evidence from India. *Energy Policy*, 28, 433-438.
51. Shao, S., Guo, L., Yu, M., Yang, L., & Guan, D. (2019). Does the Rebound Effect Matter in Energy Import-Dependent Mega-Cities? Evidence from Shanghai (China). *Applied Energy*, 241, 212-228.
52. Sharzei, Gholamali. Ebrahimzadegan, Hezar. 1390. Estimating the return effect of increasing energy efficiency in relation to household consumption and carbon dioxide emissions in Iran. *Energy Economy Studies*, 30(8), 33-62. (In Persian).
53. Steren, A., Rubin, O. D., & Rosenzweig, S. (2016). Assessing the Rebound Effect Using a Natural Experiment Setting: Evidence from the Private Transportation Sector in Israel. *Energy Policy*, 93, 41-49.
54. Steren, A., Rubin, O. D., & Rosenzweig, S. (2022). Energy-Efficiency Policies Targeting Consumers May not Save Energy in the Long Run: A Rebound Effect that Cannot be Ignored. *Energy Research & Social Science*, 90, 102600.
55. Sorrell, S., & Dimitropoulos, J. (2008). The rebound effect: Microeconomic definitions, limitations and extensions. *Ecological Economics*, 65(3), 636-649.
56. Sorrell, S. (2007). The Rebound Effect: An Assessment of the Evidence for Economy-Wide Energy Savings from Improved Energy Efficiency. UK Energy Research Center. 1-123.
57. Su, Q. (2011). Induced Motor Vehicle Travel from Improved Fuel Efficiency and Road Expansion. *Energy Policy*, 39(11), 7257-7264.
58. Thomas, B. A., & Azevedo, I. L. (2013). Estimating Direct and Indirect Rebound Effects for US Households with Input-Output Analysis Part 1: Theoretical Framework. *Ecological Economics*, 86, 199-210.

59. Ullah, S., Mahmood, T., & Khan, M. Z. (2022). An Estimation of Macroeconomic Energy Rebound, Intensity, and Output Effect: An Evidence from Pakistan. *Sustainable Energy Technologies and Assessments*, 52, 102170.
60. Wang, H., Zhou, P., Zhou, D. Q. (2012). An Empirical Study of Direct Rebound Effect for Passenger Transport in Urban China. *Energy Econ.* 34, 452-460. <https://doi.org/10.1016/j.eneco.2011.09.010>
61. Wei, T., Zhou, J., & Zhang, H. (2019). Rebound Effect of Energy Intensity Reduction on Energy Consumption. *Resources, Conservation and Recycling*, 144, 233-239.
62. Wei, Y.M., Liao, H. (2010). China Energy Report (2010). Energy Efficiency Research. China Science Press, Beijing. (in Chinese).
63. Wen, F., Ye, Z., Yang, H., Li, K. (2018). Exploring the Rebound Effect from the Perspective of Household: An Analysis of China's Provincial Level. *Energy Economics* 75, 345-356
64. Weber, S., & Farsi, M. (2014). Travel Distance and Fuel Efficiency: An Estimation of the Rebound Effect Using Micro-Data in Switzerland. In *7th International Workshop on Empirical Methods in Energy Economics, Zurich*.
65. Yan, Z., Ouyang, X., & Du, K. (2019). Economy-Wide estimates of Energy Rebound Effect: Evidence from China's Provinces. *Energy Economics*, 83, 389-401.
66. Yoo, S., Koh, K. W., Yoshida, Y., & Wakamori, N. (2019). Revisiting Jevons's Paradox of Energy Rebound: Policy Implications and Empirical Evidence in Consumer-Oriented. 1-44.
67. Yu, X., Moreno-Cruz, J., & Crittenden, J. C. (2015). Regional Energy Rebound Effect: The Impact of Economy-Wide and Sector Level Energy Efficiency Improvement in Georgia, USA. *Energy policy*, 87, 250-259.
68. Zellner A. (1962). An Efficient Method of Stimating Seemingly Unrelated Regression & Test for Aggregation Bias, *Journal of the Aerican Statistical Association*. 57(298), 348-368
69. Zhang, Y., Peng, H., Su, B. (2017). Energy Rebound Effect in China's Industry: An aggregate and Disaggregate Analysis. *Energy Economics*, 61, 199-208.
70. Zhou, M., Liu, Y., Feng, S., Liu, Y., & Lu, Y. (2018). Decomposition of Rebound Effect: An Energy-Specific, General Equilibrium Analysis in the Context of China. *Applied Energy*, 221, 280-298.
71. Zhou, J., Fang, W., Han, X., Sun, Q., Liu, D., & Liu, S. (2022). Rebound Effect of Carbon Emissions of New Energy vehicle Consumption: A Case Study of Beijing. *International Journal of Environmental Science and Technology*, 1-18.